

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

УДК 330.15:336.647(8)

Єрмошкіна О.В.

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ У КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Розкрито фінансові аспекти досягнення необхідного рівня екологічної безпеки регіонів України в умовах інституціональної трансформації та вільного руху капіталу. Досліджено основні мотиваційні фактори, що визначають поведінку власників капіталу щодо впровадження екологічних технологій. Запропоновано напрями удосконалення фінансового забезпечення підвищення рівня екологічної безпеки регіону.

Ключові слова: фінансове забезпечення, екологічна безпека, інститут, вільний рух капіталу, поведінка власника.

The financial issues of achieving the required level of ecological safety of the regions of Ukraine under conditions of institutional transformation and free capital movement are considered. The essential motivators that define behavior of capital owner in the field of implementation of ecological technologies are defined. The directions of improvement of financial maintenance of increase of level of ecological safety of the region are proposed.

Keywords: financial maintenance, ecological safety, institute, free capital movement, behavior of owner.

Питання екологічної безпеки в сучасному світі стають все більш і більш актуальними. Лише за останні роки (2002-2007) обсяги викидів CO₂ в атмосферу у світі зросли з 4,1 т на 1 особу до 4,6 т на 1 особу. Лідерство за рівнем шкідливих викидів впевнено тримають промислово розвинені регіони: Донецька область, де у 2009 р. обсяги викидів на 1 кв. км були більшими за середній рівень по країні у 7,5 разів, Дніпропетровська та Луганська області, де рівень викидів перевищує середній рівень по країні у 3,8 та 2,9 разів відповідно [1]. Не дивлячись на те, що попередження шкідливого впливу на навколишнє середовище є більш ефективним інструментом підтримки екології регіону вітчизняні підприємства більше 70 % коштів [1, 2], виділених на охорону навколишнього середовища, спрямовують на ліквідацію наслідків шкідливих дій людини, а на впровадження інноваційних екологічно орієнтованих проєктів спрямовується не більше 0,52% всього обсягу екологічних інвестицій. Слід зазначити, що в даному випадку справа не у нестачі фінансових ресурсів для втілення екологічних проєктів, а у відсутності бажання власників підприємств, а більше 90 % найбільших забруднювачів навколишнього середовища належать саме приватним особам або уповноваженим ними юридичним особам, спрямовувати фінансові потоки на екологічні проєкти [3]. Це у свою чергу свідчить про відсутність відповідних стимуляторів та мотиваторів з боку держави щодо підтримки та розвитку екологічної безпеки регіонів. Приймаючи до уваги те, що екологічна безпека регіону є однією з найважливіших складових загального рівня якості життя громадян регіону, формування ефективного фінансового механізму стимулювання власників бізнесу до спрямування фінансових потоків на підвищення екологічної безпеки власних підприємств та регіону в цілому є актуальною проблемою державного та регіонального управління у контексті розвитку фінансової науки.

Розвиток сучасних наукових досліджень у галузі забезпечення екологічної безпеки регіону свідчить про достатньо високий рівень опрацьованості таких питань, як взаємозв'язки

між рівнями розвитку економічних систем та їх екологічної безпеки [5, 6, 9, 10, 15, 17] з урахуванням екологічної складової процесу [11, 12, 18], інституціональних [8, 13], соціальних [14] аспектів екологічної безпеки, запровадження екологічного обліку [4], фінансовий механізм реалізації екологічних проектів [7, 16]. Однак на даний момент особливої уваги потребують питання створення ефективного фінансового забезпечення підтримки та розвитку екологічної безпеки регіонів з урахуванням саме інституційних аспектів функціонування суб'єктів екологічного процесу.

Відповідно, метою представленого дослідження є вивчення принципів фінансових важелів у системі фінансового забезпечення процесів досягнення високого рівня екологічної безпеки регіону у контексті інституціональної трансформації в Україні.

Сучасні тенденції розвитку економічних відносин в Україні характеризуються певними особливостями, які відображаються у відповідних інституційних перетвореннях. Реалії сьогодення призвели до того, що практично всі промислові підприємства належать приватним фінансово-промисловим групам, власники яких підпадають під вплив інституціональних факторів, які віддзеркалюються у інституційній неповноті, інституційних межах та недосконалості інформації (рис. 1). Це все призводить до того, що управлінські рішення приймаються в умовах обмеженої раціональності [3], що в сучасних умовах України призводить до систематичної втечі капіталу, неефективного використання природних ресурсів, споживацькому відношенню до навколишнього середовища, що у свою чергу обумовлює постійне погіршення екологічної ситуації особливо в промислово розвинутих регіонах країни.

Слід також враховувати, що не лише власники бізнесу підпадають під вплив інституціональних внутрішніх та зовнішніх факторів. Оскільки в сучасних умовах підприємство повинно розглядатись як відкрита економічна система, управлінські рішення приймаються відповідними учасниками процесу під впливом індивідуальності та змінності цілей, завдань, уподобань як на підприємстві (власники, менеджери, працівники), так і за його межами (державні органи управління, члени територіальної громади, представники іноземних та міжнародних установ та організацій). Більш того, вплив на кінцеві управлінські рішення менеджменту та власників підприємства багато в чому залежать від розподілу прав власності та міри відповідальності за формування, розподіл та використання капіталу, факторів виробництва, ресурсів, що, у свою чергу, обумовлюється і зовнішнім впливом держави та територіальної громади на екологічні компоненти механізму управління (рис. 1).

Відповідно фінансовий механізм забезпечення підтримки та розвитку екологічної безпеки регіону повинен формуватись виходячи з: інституційних меж, інституційної неповноти та недосконалості інформації для всіх учасників процесу розвитку екологічної безпеки регіону, що, у свою чергу, призводить до об'єктивної обмеженої раціональності управлінських рішень; внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на процес розробки, реалізації та контролю виконання рішень щодо екологічної безпеки регіону. Таким чином, управління екологічною безпекою регіону повинно ґрунтуватись на інституціональному підході, що забезпечує більш високий рівень об'єктивності рішень та оцінки можливих перспектив розвитку.

Необхідно підкреслити, що одним з найбільш дієвих механізмів управління екологічною безпекою регіону повинен бути саме фінансовий механізм, оскільки тільки фінансовий вплив на власників капіталу здатен забезпечувати необхідний рівень інвестування у підтримку та розвиток екологічної безпеки на всіх рівнях економіки. Однак, у цьому контексті слід приймати до уваги те, що методи прямого адміністративного впливу, як свідчить багаторічна практика в Україні, не дають бажаного ефекту.

Рис. 1 Фінансовий механізм забезпечення підтримки та розвитку екологічної безпеки регіону: інституціональний підхід

В цьому контексті питання полягає у встановленні адекватної найбільш ефективної пропорції між використанням окремих фінансових важелів управління (важелі стимулювання, мотивування та регулювання), а також між окремими фінансовими інструментами управління (самофінансування, кредитування, пряме інвестування). Використання зазначених важелів та інструментів управління обумовлює необхідність ретельного аналізу складу та механізму реалізації кожного з них, тобто потребують:

- удосконалення існуючі та розробки нові важелі стимулювання, мотивування та регулювання по кожному з зазначених інструментів;
- вивчення ступеня та характеру впливу застосування окремих важелів на певні інструменти управління та вплив на них інституціональних факторів в конкретних умовах регіону;
- дослідження провідного досвіду розвинених країн щодо досягнення високих стандартів екологічної безпеки та використання для цього відповідних важелів та інструментів впливу.

Враховуючи досвід провідних країн світу [11, 12, 16] доцільним є створення кластерів екологічної безпеки. *Кластер екологічної безпеки* є спеціальним економіко-соціальним утворенням з визначеними територіальними межами, учасниками якого є підприємства, установи, організації, розташовані в даному регіоні, територіальна громада, представники органів виконавчої та законодавчої влади, представники міжнародних організації, незалежні консультанти та аудитори, діяльність яких спрямована на створення ефективного фінансового механізму підтримки та розвитку екологічної безпеки у відповідному регіоні за рахунок впровадження комплексних інноваційних екологічних проектів.

Однак, запровадження такого механізму потребує відповідного законодавчого забезпечення, цільової підтримки з боку держави та відповідних світових та Європейських інституцій. В умовах глобалізації основною метою функціонування відповідних кластерів є саме досягнення Європейських стандартів екологічної безпеки регіону, що у свою чергу сприятиме досягненню Європейських стандартів якості життя. Звичайно в умовах фінансової кризи виділення коштів на екологічні проекти є доволі проблематичним. Однак, саме умови кризи повинні стимулювати державні органи влади до приділення більш пильної уваги саме безпеці (у т.ч. екологічній) громадян країни, а власників капіталу до пошуку більш раціональних форм, методів та засобів використання обмежених природних ресурсів. В цьому аспекті і повинні розвиватись кластери екологічної безпеки. Саме поєднання цілей держави (забезпечення високого рівня якості життя громадян) та цілей бізнесу (забезпечення найбільш ефективного використання всіх видів ресурсів, у т.ч. природних) здатне забезпечити ефективний розвиток територіальної громади та економіки регіону.

Звичайно також постає питання удосконалення інституційної структури суспільства, зменшення негативного впливу інституційних меж, недосконалої інформації та інституційної неповноти на розробку, прийняття та реалізацію управлінських рішень на різних рівнях економіки. В цьому контексті доцільним є створення механізму забезпечення спрямування фінансових потоків власників капіталу на підвищення екологічної безпеки власних підприємств як фактора більш раціонального використання природних ресурсів, а, відповідно, і як джерело підвищення прибутковості цього капіталу.

На загальнонаціональному рівні доцільно створити динамічну мапу екологічних кластерів держави з зазначенням найбільших забруднювачів навколишнього середовища, найбільш активних виконавців інноваційних екологічних проектів, ранжувати відповідні екологічні кластери за рівнем інвестицій в екологічні проекти, у проекти, спрямовані на попередження екологічних катастроф та подолання наслідків негативного впливу людини на навколишнє середовище. Розробка динамічної мапи екологічних кластерів дозволить проводити оперативний моніторинг активності кластерів щодо забезпечення досягнення регіонами від-

повідних стандартів екологічної безпеки, виявляти потенційно небезпечні регіони, діяльність яких може призвести до зниження рівня регіональної та загальнодержавної екологічної безпеки, своєчасно створювати та удосконалювати загальнонаціональні, регіональні та міжнародні програми створення екологічно безпечних територій.

Література:

1. Довкілля України у 2009 році. [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <http://www.segodnya.ua/files/articles/141432/52/1.pdf>
2. Державний комітет статистики України: [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Єрмошкіна О.В. Управління фінансовими потоками промислових підприємств: теорія, практика, перспективи / О.В. Єрмошкіна / . – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2009. – 479 с.
4. Ahnad, Yusuf J. Environmental Accounting for Sustainable Development / Yusuf J. Ahnad, Salah El Serafy, Ernst Lutz // The World Bank Symposium / The World Bank. – 1989. – 118 p.
5. Colby, Michael E. The Evolution of Paradigms of Environmental Management in Development / Michael E. Colby // Policy, Planning, and Research. Working Papers. Strategic Planning and Review Department. The World Bank. – Nov., 1989. – 42 p.
6. Furtado, J. Economic Development and Environmental Sustainability Policies and Principles for a Durable Equilibrium / Jose I. dos R. Furtado, Tamara Belt, Ramachandra Jammi. - The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. 2000. – 130 p.
7. Environmental Assessment Sourcebook. Updates 2002. Environment Department. The World Bank. – No. 27-28, June, 2002 – 19 p.
8. Hanna S. Property Rights and the Environment. Social and Ecological Issues / Susan Hanna, Mohan Munasinghe. – Beijer International Institute of Ecological Economics. The World Bank. – 1995. – 176 p.
9. Lee, James A. The Environment, public health, and human ecology / James A. Lee. International Bank for Reconstruction and Development. The Johns Hopkins University Press. 1985. – 278 p.
10. Mink, S. D. Poverty, Population, and the Environment / Stephen D. Mink // World Bank Discussion Papers – The International Bank for Reconstruction and Development. – 1993. – 54 p.
11. Nijkamp P. Regional Sustainable Development and Natural Resource Use / Peter Nijkamp, C. J. M. van den Bergh, and Frits J. Soeteman. – Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics, 1990. – pp. 153-205.
12. Principles and Practice of Ecologically Sensitive Urban Planning and Design. Sustainable Development Department East Asia and Pacific Region. The World Bank. Washington, D.C. – June, 2007. – 31 p.
13. Promoting Market-oriented Ecological Compensation Mechanisms: Payment for Ecosystem Services in China. – World Bank Analytical and Advisory Assistance (AAA) Program China: Addressing Water Scarcity - From Analysis to Action Policy Note. – Dec., 2007. – 28 p.
14. Responsible Growth for the New Millennium. Integrating Society, Ecology, and the Economy. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2004. – 196 p.
15. Schramm G. Environmental Management and Economic Development / Gunter Schramm, Jeremy J. Warford // World Bank Discussion Papers – The International Bank for Reconstruction and Development. – 1989. – 219 p.
16. Serageldin I. Effective Financing of Environmentally Sustainable Development / Ismail Serageldin, Alfredo Sfeir-Younis // Environmentally Sustainable Development Proceedings Series. - No. 10. The World Bank, Washington, D.C. - October 4-6, 1995. -328 p.
17. Sleuwaegen L. Organizational ecology and growth of firms in developing countries: evidence from Cote-d'Ivoire / Leo Sleuwaegen, Micheline Goedhuys // Discussion Papers. World Bank. – Sept., 1997. – 22 p.
18. Suzuki H. Ecological Cities as Economic Cities / Hiroaki Suzuki, Arish Dastur, Sebastian Moffatt, Nanae Yabuki, Hinako Maruyama. - The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2010. – 392 p.

Рекомендовано до друку:
д.е.н., проф. Швець В.Я., 15.02.2011

Надійшла до редакції:
10.02.2011